

UDK 27-23-534.6-051
Primljeno: 1. 7. 2019.
Prihvaćeno: 17. 10. 2019.
Pregledni znanstveni rad

BIBLIJSKO POIMANJE ULOGE PROROKA: PREVAGA KRALJEVSKE I SVEĆENIČKE SLUŽBE NAD PROROČKOM

Dubravko TURALIJA

Katolički bogoslovni fakultet Univerziteta u Sarajevu
Josipa Stadlera 5, BiH – 71 000 Sarajevo
dubravkoturalija@hotmail.it

Sažetak

Stječe se dojam, mada u praksi nije tako, da se proročku dimenziju u Crkvi promatra poput dr. Seussova fiktivnog »thinga-ma-jiggera«, po kojemu se sve nestvarno može pretvoriti u stvarno i sve malo i nevažno kadro je postati veliko i važno. Proroštvo je, međutim, na niskoj ljestvici hijerarhijske društvene strukture biblijskoga vremena i kao takvo ograničeno u svojim moćima i mogućnostima. I Novi zavjet ga promatra na isti način, s time što ga u svojoj kasnijoj fazi dodatno strukturira. Ključna uloga u društvenome kursoru biblijskoga svijeta pripadala je upraviteljskoj i posvetiteljskoj vlasti naroda. O tim dvjema polugama ovisila je sadašnjost i budućnost narodnoga bića. Tek u kriznim trenucima, tj. kada bi jedna od tih dviju silnica olabavila javila bi se potreba proročke službe koja se svojim statusom nije mogla nametnuti kao vođica po kojoj bi se ravnala harmonija vladalačke svijesti, a svojim autoritetom i intenzitetom nije bila ni izbliza jaka da bi mijenjala narodno raspoloženje. Proroštvo je, kao vjerski biblijski pokret, vrlo prilagodljivo s tendencijom da od nositelja petočlanoga privilegija (konstatacijski, prerogativni, deterministički, funkcionalni i rezultativni) karakterističnoga za Petoknjžje, Djela apostolska i poslanice, preko idealnoga pravednika koji trpi (povijesne knjige i evanđelja) konvergira svojoj središnjoj temi, a to je čovjek koji na marginama društva oporbenjački pokušava korigirati svoje društvo. Proroštvo je, dakle, u globalnoj biblijskoj perspektivi, reakcija na neučinkovitost glavnih struktura ljestvice Božjega naroda. Istina, proroštvo je kao »krizni stožer« nudilo rješenja koja radikalno pozivaju na obraćenje Bogu, ali opet ne silno i imperativno nego poticajno, savjetodavno i nenametljivo.

Ključne riječi: hijerarhija, kralj, kriza, patrijarh, prorok, svećenik.

Uvod

Proroštvo pripada donjoj granici hijerarhijske strukturalne ljestvice starozavjetnoga društva. Također ga i Novi zavjet slično tretira, s time što ga u svojoj kasnijoj fazi dodatno institucionalizira (vidi šesti naslov). Prvotni princip biblijske hijerarhije prije svega čini obitelj (usp. Post 2,24).¹ Obitelj je usko vezana uz službu oca. Izraz תולדות – *tôlêdêôt*, »rodoslovlje« to najbolje i pokazuje (usp. Post 5,1; 6,9; 10,1; 11,1).² Otac je, prije svega, autoritet u svojoj obitelji, a onda i njezin glavni posvetitelj (usp. Post 27,25; 48,16), čiji se blagoslov, tim istim autoritetom, može prenijeti i na druge članove (usp. Post 47,7; Još 14,13). Najranija slika Abrahama upravo je ta očinska (usp. Post 17,5). To je ujedno i najranija slika Abrahamova Boga, tj. oca ili starješine koji predvodi svoju obitelj (usp. Post 12,1-2a) pa tek onda posvetitelja koji ju blagoslivlje (usp. Post 12,2b-3).

Pod očinstvom se, dakle, u Bibliji misli na patrijarhat koji je predstavljao društvenu osovinu u počecima Izraela (usp. Post 21,12; 48,16). Kasnije se taj isti patrijarhat preobrazio u starješinstvo klana i naroda (usp. Jer 35,18; Zah 12,12), što je postupno dovelo do sudačkog (usp. Suci 12,7; 16,31; 1 Sam 7,6) i konačno do kraljevskog, tj. vlastodržačkog autoriteta u društvu, koji je ujedno postao i okosnica predužanjskog izraelskog društva (usp. Iz 9,5). Poslije sužanjstva ta je okosnica uglavljena u svećeničku službu i autoritet velikoga svećenika (usp. Hag 1,12; Zah 6,11).

U biblijskoj tradiciji, onu otačku, pratila je i posvetiteljska ili blagoslovna uloga starješine, tj. patrijarha (usp. Post 27,25; 28,3; 48,16). Patrijarsi su bili ti koji su prvi primili božanske instrukcije (usp. Post 7,1; 12,7; 35,1; Izl 3,5), koji su se, uvjetovani propisima, držali Božjih obećanja i koji su prinosili žrtve (usp. Post 8,20; 22,13; 46,1). Iz tih se odlika kasnije i razvio upraviteljsko-posvetiteljski element koji je u konačnici postao samostalni ogranak autoritativnoga starozavjetnog društva.³

¹ Usp. Hans-Christoph SCHMITT, *Theologie in Prophetie und Pentateuch: Gesammelte Schriften*, Berlin, 2001., 203–219; Markus WITTE, *Die biblische Urgeschichte: Redaktions- und theologiegeschichtliche Beobachtungen zu Genesis 1,1–11,26*, Berlin, 1998., 7–16.

² Usp. Anto POPOVIĆ, *Od slike Božje do Božjeg sinovstva: Povezanost Staroga i Novoga zavjeta na primjeru egzegetsko-teološke analize odabranih svetopisamskih tekstova*, Zagreb, 2008., 71.

³ Rad se, naravno, ne bavi klasičnom sintagmom njemačkih bibličara *lex post prophetas*, nego kanonskom metodom pokušava rekonstruirati sustav koji mora imati svoju genezu i strukturu, a koji i dalje ostaje zavijen jakim sjenama različitih hipoteza. Za sve to vidi: Konrad SCHMID, *The Prophets after the Law or the Law after the Prophets? – Terminological, Biblical, and Historical Perspectives*, u: Konrad SCHMID – Jan GERTZ – Bernard LEVINSON – Dalit ROM-SHILONI (ur.), *The Formation of the Pentateuch: Bridging the Academic Cultures of Europe, Israel, and North America*, Tübingen, 2016., 841–850.

Proroštvo je, sve do izraelske monarhije, glavninom dio upravljačkoga tijela koje se, tek s monarhijom, osamostaljuje u zasebnu jedinicu, koristeći se, prije svega, narodnim autoritetima, ali opet ne obligatorno nego više dragovoljno. Drugim riječima, premda je bilo formalnog karaktera, proroštvo iza sebe nije imalo vladalačku ni svećeničku potporu, a još manje onu narodnu.

1. Proročka uloga u Petoknjižju: prorok – nositelj petočlanoga privilegija

U vrijeme izraelskih patrijarha poglavarsku i posvetiteljsku ulogu imaju isključivo praoci vjere: Abraham, Izak i Jakov. Tek s Mojsijem i Aaronom karakter poglavice naroda djelomično je razdijeljen od karaktera njegova posvetitelja.⁴ Ta dva vodeća položaja, s jedne strane upraviteljski, a s druge posvetiteljski, podržava cijelo Sveto pismo i Starog i Novog zavjeta jer je poglavar ujedno i Božji namjesnik, a svećenik legalni podjeliteľ božanskih blagoslova koji se ostvaruju opsluživanjem Zakona. U tom kontekstu, Abraham je prije svega vođa svojega plemena koji se susreće s monarsima Egipta, Šineara, Elasara, Elama, Gojima, Sodome, Gomore, Adme, Sebojima, Soara, Šalema i Gerara (usp. Post 12,10-20; 14,1-16.17-24; 20,1-18). Izak i Jakov također su opisani kao vladari koji pregovaraju s kraljevima (usp. Post 26,1-5; 34,1-12), ali i Mojsije ima sličnu vladalačku karakteristiku (usp. Izl 2,23-25; 5,1-5; 17,8-16). Međutim, patrijarh je ujedno bio i glavni posvetitelj naroda, ali i ekskluzivan prinositelj žrtve (usp. Post 9,1; 14,18-19; 22,1-18; 27,27; 28,3). Ti plemenski autoriteti koji su nadahnuto govorili (usp. Post 14,19-21; Izl 15,20), ili su na bilo koji način komunicirali s božanstvom, nazvani su još i prorocima (usp. Post 15,1-2; 17,1-14.15-22; 28,1-15; 35,1-12).⁵

Pet je ključnih karakteristika koje obilježavaju נָבִיא – *nābî*, tj. »proroka« u Petoknjižju.⁶ Prva karakteristika je konstatacijska, tj. da svako božanstvo ima svojeg proroka (usp. Izl 7,1) pa je, prema tomu, prorok, prije svega, onaj koji čuje i razumije svoje božanstvo koje mu prenosi poruku. Ta poruka može biti prenosiva, tj. da se tiče i drugih (usp. Izl 7,1) ili neprenosiva, tj. da se tiče

⁴ Isprepletenost mojsijevske i aronovske službe u Knjizi Izlaska početak je dugoga, ali i nedovršenoga procesa razdijeljivanja političke i duhovne ovlasti u Izraelu (usp. Izl 2,21. 22; 7,1; 18,4; 32,25; Ezr 10).

⁵ Za proročku nadu u ranome Izraelu vidi John BRIGHT, *Covenant and Promise: The Future in the Preaching of the Pre-exilic Prophets*, London, 1977., 15–48; Christopher R. SEITZ, *Word without End: The Old Testament as Abiding Theological Witness*, Grand Rapids, 1998., 75–82.

⁶ Za značenje i tumačenje riječi נָבִיא – *nābî*, i ostalih proročkih termina vidi: Božo LUJIC, *Starozavjetni proroci*, Zagreb, 2010., 23–40.

samo proroka (usp. Izl 15,20). U prvom slučaju Mojsije je prorok Jahvin (usp. Br 11,29; Dj 3,22) koji, primajući božansku instrukciju, prenosi poruku kako faraonu tako i zajednici.⁷ U drugom slučaju, Mirjam, kao i Eldad i Medad, jesu proroci jer nadahnuto, tj. neobično govore (usp. Izl 15,20; Br 11,26), ali njihovo proroštvo je osobni ekstatični poticaj koji je neprenosiv na narod (usp. Izl 15,21; Br 11,29).

Druga karakteristika proroka je prerogativna, po kojoj prorok prima božanski duh, od kojega ekskluzivno crpi moć, zaštitu i po kojemu stječe izniman autoritet (usp. Post 20,7; 35,13).

Treća karakteristika proroka u Petoknjižju je deterministička, tj. da je prorok član Božjeg naroda, tj. Izraela i da je svojim karakteristikama sličan Mojsiju – »najvećem proroku Izraela« (Pnz 34,10; usp. Br 22–24; Pnz 18,15).

Četvrta vlastitost koju prorok stječe u Petoknjižju je funkcionalana, tj. da prorok govori i čini ono što mu sam Bog zapovijeda u snoviđenjima ili što mu želi poručiti u znakovima i čudesima (usp. Pnz 13,2.4; 18,18.20).

Konačno, peta karakteristika proroka u Petoknjižju je rezultativna, a to znači da se proročka riječ ispunja ili da hita svojem ispunjenju (usp. Pnz 18,20.22).

Ta petočlana proročka uloga u Petoknjižju nije samo vezana uz klasični naziv נָבִיא – *nābî*, nego uza se veže i dodatna tri naslova koja upotpunjuju sliku starozavjetnoga proročkog poslanja, a koja nisu izvorno hebrejska. Tako riječ הֹלֵם – *hōlēm*, tj. »snoviđač« (usp. Pnz 13,2) ukazuje na vjerskoga poglavicu koji kroza san komunicira s božanstvom,⁸ dok su leksemi מְצַדֵּק – *me'ōnēn*, »zvjezdar« i מַדְבִּיר – *qōsēm*, »vidjelac« (usp. Pnz 18,14) kritičkog karaktera i upućuju na zanimanje po kojemu pojedinci, zahvaljujući svojim vještinama i sposobnostima, komuniciraju s božanstvima i prenose njihove poruke, ali ne svemu narodu, nego autoritetima od kojih imaju izravne koristi.⁹

Za razliku od gornjih, termin נָבִיא – *nābî* u Petoknjižju se pojavljuje isključivo u kriznim trenutcima patrijarhata. Tek kada je u Kanaanu zavladao nepodnošljiva glad, Abraham silazi sa Sarajom u filistejski Gerar (usp. i Egipat u Post 12,10-20; 20,1-8) i tamo, po prvi put, biva prozvan prorokom. Istom kada je Mojsije stao pred nadmoćnog faraona pokazao se prorokom (usp. Izl 7; Br 11). Najutjecajnije, dakle, vrijeme proroka u Petoknjižju ujedno

⁷ Usp. John I. DURHAM, *Exodus*, 3, Grand Rapids, 1987., 86–88.

⁸ Usp. Duane L. CHRISTENSEN, *Deuteronomy 1-21:9*, Grand Rapids, 2001., 271.

⁹ Usp. James ROSS, *Prophecy in Hamath, Israel, and Mari*, u: *Harvard Theological Review*, 63 (1970.) 1, 1–28.

je i ono najkritičnije, kada su patrijarsi bili u najvećim poteškoćama. Stoga proroštvo u Petoknjžju upućuje na svojevršno ustrojstvo koje podsjeća na »krizni stožer« kako bi u posebnim situacijama, ali na privilegiran način, usredotočilo svoje aktivnosti sa svrhom isključivo jednostrane koristi (usp. Br 24,3-9) jer i konstatacijski i prerogativno i deterministički i funkcionalno pa i rezultatивно ishodi zadovoljiti isključivo jednu od dviju postavljenih strana.

2. Proročka uloga u povijesnim knjigama: prorok – idealni pobožnik koji trpi

Proročka uloga u povijesnim knjigama strukturalno je drukčija od one u Peto-knjžju, ali identifikacijski slijedi pentateusku matricu. Od Abrahama do Mojsija patrijarh je imao vladalačku, posvetiteljsku i proročku ulogu u narodu (usp. Post 12; 14; 15; 17; 24; 34; 35). S Mojsijem se, međutim, otačka uloga dijeli na upraviteljsku (usp. Izl 3; 18) i posvetiteljsku (usp. Izl 4; 29). Ali ni tu nije prestala njezina podjela. Sa sucima se ona i dalje dijeli. Suci, osim toga što upravljaju narodom, primaju i Jahvin duh (usp. Suci 3,10; 6,34; 11,29; 13,25; 14,6) koji slobodnije možemo nazvati i proročkim (usp. 1 Sam 3,20; 7,6; 2 Ljet 35,18).¹⁰ S monarhijom su upraviteljsku ulogu sudaca preuzeli kraljevi, dok se proročka služba, koju su također obavljali suci, formalno osamostalila postajući službena institucija u Izraelu (usp. 1 Sam 9,9; Iz 3,2).¹¹ Osim toga, nekoć i neovisni savjetodavci, pojedinačno zvani הַרְוֹעִים – *hāroʿê*, tj. »vidjelac« s monarhijom su, izgleda, dobili službeni, tj. institucionalizirani naslov נָבִיא – *nābhî*, »prorok« (usp. 1 Sam 9,9; 2 Sam 24,11). Tako je vidjelac Gad postao prorok Gad (usp. 1 Sam 22,5), a vidjelac Natan, prorok Natan (usp. 2 Sam 7,2; usp. prorok Jehu u 1 Kr 16,17). U tom cijelom postupku parceliranja mojsijevske upraviteljske službe, aronovska svećenička, tj. posvetiteljska uloga ostala je neprekinuta i u važnim karakteristikama netaknuta pa se ta, s jedne strane parcelizacija, a s druge nepromjenljivost, može prikazati i grafički:

¹⁰ U tom kontekstu Konrad Schmid ima pravo kada potencira teoriju po kojoj je Mojsije »incomparable member of a sequence of prophets that follow him«, Konrad SCHMID, *The Prophets after a Law or the Law after the Prophets? – Terminological, Biblical, and Historical Perspectives*, 846.

¹¹ U tome slučaju treba razlikovati povijesni i biblijski Izrael. Za to vidi: Reinhard G. KRATZ, *Historisches und biblisches Israel: Drei Überblicke zum Alten Testament*, Tübingen, 2013., 141–143.

Gornji prikaz ne želi ukloniti mogućnost da je posvetitelj mogao biti ujedno i sudac ili prorok (usp. 1 Sam 3,20; 7,6), nego istaknuti solidnost svećeničke službe koja je, kao i vladalačka, morala biti inficirana usporednim društvenim stremljenjima, kao i određenim poganskim elementima, ali je prema njima ipak zadržala svoju izvornu otpornost.¹²

Dok je u predmonarhiji i ranoj monarhiji samo u jednoj osobi mogao biti sadržan sudac, svećenik i prorok koji pomazuje kraljeve (usp. 1 Sam 9; 1 Sam 16), u monarhiji tu službu obavljaju svećenik i prorok (usp. 1 Kr 1,34.38.44.45). Taj obrazac dodatno upućuje na zaključak da je sudačka uloga u Izraelu razdijeljena na poglavarsku, tj. kraljevsku i proročku.¹³ To je vjerojatno i razlog zbog čega, uz službenoga svećenika posvetitelja, stoji i službeni prorok kao suposvetitelj. S tim u svezi, parcelizacija vladalačke službe ujedno je slabila svoj izvorni grunt pa je prorok, kao najniža, posljednja, pa prema tomu i najmanja parcela, strukturalno postavljen redovito poslije kralja i svećenika (usp. 1 Kr 1,8.23; 2 Kr 23,2; 2 Ljet 35,18).

Povijesne knjige, uz one proročke naslove koje sadrži Petoknjižje, imaju dodatna tri naziva za proročku službu. Pod prvom sintagmom איש־הַאֱלֹהִים – *iš-hā'ēlohīm*, »čovjek Božji« krije se konstatacijska, deterministička i funkcionalna karakteristika iz Petoknjižja, po kojoj se prorok identificira sa službenikom konkretnog božanstva (usp. 1 Kr 13,11), ali i naroda (usp. 2 Kr 17,13).

¹² Svećenička služba u Izraelu primjenjiva je na cio narod. Wright ističe njezinu trodimenzionalnu ulogu u Izraelu: izabrani narod je učitelj, primjer i posrednik iskustva Boga svim drugim narodima. Vidi: Christopher J. H. WRIGHT, *Old Testament Ethics for the People of God*, Downers Grove, 2004., 64.

¹³ U skladu s tim, DeVries smatra da je Natan u 1 Kr 1,34-38 siva eminencija ili prava vlast koja se krije iza kraljevskoga trona. Vidi: Simon J. DeVRIES, *1 Kings*, Grand Rapids, 1985., 17. Za bolje razumijevanje teksta vidi: Leroy WATERMAN, Some Historical and Literary Consequences of Probable Displacement in I Kings 1-2, u: *Journal of the American Oriental Society*, 60 (1940.) 1, 383-390.

Prorok je čovjek Božji i taj mu identitet daje ključne ovlasti i autoritet za nastup u svojem narodu (usp. 2 Ljet 20,20; 21,12).

Geslo עֶבֶד־הַיְהוָה – *‘ebed-hā’ēlohîm*, »sluga Božji«, karakterizira prorokov formalni prerogativ po kojemu je postavljen u službu Božju (usp. 1 Kr 18,36). Po toj službi prorok čini ono što mu je zapovjedbno od Boga (usp. 2 Kr 14,25).

Treća karakteristika proroka je מַלְאָכ־הַיְהוָה – *mal’āk-hā’ēlohîm*, »poslanik Božji«, koja ga čini ekskluzivnim glasnikom, što je ujedno ekvivalentno petoj karakteristici proroka iz Petoknjžja, tiče se njegove rezultativne uloge, tj. da je prorok, poput anđela Božjega, onaj koji prenosi ostvarivu Božju riječ (usp. Post 16,9; Br 22; Suci 6,20), koja sa sobom nosi i posljedice (usp. 2 Ljet 36,16).

Proročka je služba u povijesnim knjigama opisana kao institucijska jedinica koja je u službi, prije svega, kralja, a onda i svećenika (usp. 2 Kr 19,2). Prvotno pridavana pojedincima (usp. 2 Sam 24,11), a kasnije i većim skupinama (usp. 1 Sam 9,9) s vremenom se formalno razvila i kao samostalna školska jedinica (usp. 1 Kr 18,12-13; 20,35; 22,6). Primjer proroka Ilije i Elizeja (usp. 1 Kr 19,16; Sir 48,8) pokazuje da je proročka škola bila vezana uz jednu karizmatičku osobu koja je predstavljala proroka učitelja (usp. 2 Kr 2,15). Ti karizmatični pojedinci ili proročki uzori, uz rigidno održavanje Zakona (usp. 1 Kr 11,29), isticali su se i čudotvorstvom (usp. 2 Kr 5,8). Međutim, školsko proroštvo nije izraelska vlastitost (usp. brojčanu razliku između Baalovih i Jahvih proroka u 1 Kr 18,12-19), nego zacijelo prihvaćeni kaananski element s jakom utjecajnom injekcijom na izraelsko društvo (usp. 1 Kr 18,19; Am 7,10).¹⁴ Proročke škole su također imale i svoje formalne karakteristike po kojima su bile prepoznatljive (usp. 1 Sam 10,11-12), ali i nekonvencionalna svojstva koja su ih dodatno isticala u društvu (usp. proročki zanos u: 1 Sam 10,5; 19,20-24). Ono što se čini još interesantnijim jest i biblijski detalj da su proročke škole međusobno surađivale (usp. 2 Kr 2,3,5), pa čak i izdavale svoje pisane dokumente (usp. 2 Ljet 13,22; 15,8).

Ono što je značajno karakteriziralo izabrani narod jest Božji zakon koji je povjeren brizi svećenikâ, a ujedno je predstavljao normativno ustrojstvo naroda (usp. Izl 20 – 24). I premda su i proročke objave, koje su podržavale taj isti zakon, obnavljale obećanja u njegovo ostvarenje i ispunjenje (usp. 2 Kr 17,13), ipak je važno istaknuti i to da je proroštvo u Izraelu i svojevrstna reakcija izraelskoga društvenog organizma na velike nepravilnosti i iskorake svjetovne i duhovne vlasti, a onda općenito i naroda, u prihvaćanju i tumačenju Božjeg zakona (usp. 2 Kr 21,15). Tako, kao što je svaki neposluš Zakonu bio

¹⁴ Usp. Božo LUJIĆ, *Starozavjetni proroci*, 37–40.

kažnjiv, svaki neposluš Božjem proroku također je bio kažnjiv (usp. 2 Ljet 28,9). Unatoč tomu, glavni narodni kursor kretao se u radijusu kralj – svećenik. Da je doista bilo tako, pokazuju i gore navedene biblijske reference. Jedna od najupečatljivijih je ona iz Šaulova vremena. U 1 Sam 28,4 Šaul je izigrao Jahvu, ali svejedno traži njegovu pomoć i znak, i to prvo preko samoga sebe kao poglavice. Kada nije dobio odgovora, obratio se svećeniku. Međutim, kada mu ni svećenik nije dao odgovora, tek se onda obratio proroku, ali mu tada ni prorok nije mogao pomoći. Znači, proročka se služba javlja tek onda kada podbace vladalačka i svećenička ili, još bolje, kada se u narodu rodi kakav težak problem koji svjetovna i duhovna vlast ili ne prepoznaju ili zanemaruju ili su ga pak nemoćne riješiti na primjeren način. Taj problem ni s prorocima ne biva riješen i ishod mu se već po sebi nazire, samo što je s njima bio dodatno naglašeniji i jasniji pa prema tome javan i svima očit.

3. Proročka uloga u proročkim knjigama: prorok – glavni oporbenjak službenih institucija

Matrica autoriteta koja je primjećena u povijesnim knjigama Staroga zavjeta nastavlja se također u cijeloj proročkoj literaturi, kako onoj prije Babilonskog sužanjstva, tj. do 586. godine prije Krista, tako i onoj poslije sužanjstva, od 539. godine prije Krista. Vlastodršci su i dalje na vrhu društvene ljestvice, a njih redovito slijedi svećenički stalež pa tek onda, na samom kraju, onaj proročki, koji je često povezan i s općenarodnim korpusom (usp. Jr 1,18; 2,26; 4,9; 8,1; 13,13; 29,1; 32,32; 48,7; Ez 46,2; Mih 3,11).

Proročki stalež je u monarhiji vidljivo institucionaliziran pa se proroci pojedinci, poput Amosa, Hošee, Izaije ili Jeremije, uopće ne smatraju dijelom te skupine (usp. Am 7,14; Hoš 4,5; Iz 28,7; Jr 6,13), nego svoje poslanje temelje na osobnome iskustvu Boga.¹⁵ I dalje najveću odgovornost u društvu snosi svjetovna vlast i svećenstvo, dok su proročka i narodna djela više reakcija na nedosljednosti koje proistječu iz tih dvaju autoritativnih staleža (usp. Hoš 4,5; Iz 9,14; Izr 30,1-14).

Neki od proroka, npr. prorok Hošea, kao glavni razlog institucionaliziranja proročkog zastranjenja navode svećeničku dekadenciju prema Zakonu i uopće prema svetomu (usp. Hoš 4,4).¹⁶ Svećenici imaju veliku ovlast i odgovornost u narodu. Po njihovu autoritetu podložni su im i službeni proroci (usp. Hoš 4,9) jer, opslužujući zakon Jahvin, primarno ga i tumače (usp. Hoš 4,6).

¹⁵ Usp. Adalbert REBIĆ, *Amos prorok pravde*, Zagreb, 1993., 125.

¹⁶ Usp. Andrew DEARMAN, *The Book of Hosea*, Michigan, 2010., 157.

Tako, kao i u prethodnim primjerima, kralj je ključan u upraviteljskom, a svećenik u posvetiteljskom opticaju narodnoga bića (usp. Hoš 5,1). U svemu tomu nadahnuti prorok je utopist jer je neučinkovit (usp. Hoš 4,1-3). Tek kada se kraljevi i svećenici iskvare, službeni proroci i narod odaju se bezakonju (usp. Hoš 6,9; 9,7). Ipak, riječ Božja iz usta proroka jedini je korektiv kako kralju tako i svećenstvu, a onda i cijelome narodu, ali opet ne s afirmativnim učinkom, nego više s prijekorom koji se refleksivno odbija od slušača i ponovno vraća proroku (usp. Hoš 6,5),¹⁷ što dodatno frustrira stanje jer riječ Božja ne miruje nego se, dana u Zakonu, posadašnjuje, tražeći svoje mjesto u narodu (usp. Hoš 12,11.14).¹⁸

Pojedini proroci su, svejedno, imali bliske odnose s vlašću. Izaija je, kao ni jedan drugi prorok, blizak s kraljem (usp. Iz 37,2; 38,1; 39,3). Zbog toga njegova kritika nije toliko upućena narodnoj vlasti koliko službenim svećenicima i prorocima, kojima je uloga i služba u narodu osiguravala i materijalnu korist. Ali, dok prorok najavljuje sud svećenicima i prorocima, u isti mah *implicite* uključuje i narodnu vlast (usp. Iz 3,2; 24,2),¹⁹ uspoređujući je s glavom, a proroke s repom društva (usp. Iz 9,14; Jr 28,1-17). Tako Izaija *eksplicite* naglašava tko ima najveću, a tko najmanju odgovornost u društvu.²⁰ Ono što karakterizira i vlast i svećenike i proroke jest iskvarenost koja rezultira sudom (usp. Iz 28,7).²¹ Vlast je korumpirana i nestabilna, svećenstvo zavodljivo krivim tumačenjem Zakona, a proročki stalež podmitljiv i lakom za dobitkom (usp. Iz 28,7-10). Prorok Izaija, dakle, stoji na platformi klasičnog tumačenja biblijskoga proroka da kralj objektivno ne upravlja Božjim narodom, svećenici ga objektivno ne posvećuju, a proroci ne prenose objektivnu poruku, nego subjektivnu, tj. svoju, koja se temelji na osobnim dosjetkama, tj. snalažljivostima i koristoljubnoj domišljatosti (usp. Iz 29,10).²²

Zanimljivo je da prorok Jeremija, kada govori u jednini, redovito stavlja proroka na prvo mjesto, odnosno u najniži stalež na društvenoj ljestvici, kako bi se od toga najvažnijeg uspeo do najvažnijeg člana u, nazovimo tako, periodičnome sustavu društva (usp. Jr 6,13; 8,10, 14,18; 23,11.33.34). Međutim, kada govori u množini onda na prvo mjesto redovito stavlja vladare koje

¹⁷ Za šire tumačenje vidi: Hans SCHMIDT, Hosea 6,1-6, u: Anton JIRKU (ur.), *FS E. Sellin*, Leipzig, 1927., 111–126.

¹⁸ Usp. Douglas STUART, *Hosea-Jona*, Nashville, 1987., 194.

¹⁹ Usp. John N. OSWALT, *The Book of Isaiah: Chapters 1–39*, Grand Rapids, 1986., 133.

²⁰ Usp. John D. W. WATTS, *Isaiah 1-33*, Waco, 1985., 143.

²¹ Usp. John N. OSWALT, *The Book of Isaiah: Chapters 1–39*, 510.

²² Usp. John M. P. SMITH – William H. WARD – Julius A. BEWER, *Micah, Zephaniah, Nahum, Habakkuk, Obadiah and Joel*, Edinburgh, 1985., 80–81.

slijede svećenici pa tek onda proroke (usp. Jr 1,18; 2,26; 4,9; 8,1; 13,13; 19,1).²³ Dok prorok Izaija najviše favorizira kralja, naspram svećenika i proroka, Jeremija najviše kritizira proroka, naspram svećenika i kralja (usp. Jr 14,18; 18,18; 23,11).²⁴ Za Jeremiju, prorok je taj koji subjektivno stvara slike i riječi i lažno ih, kao božanske, plasira javnosti (usp. 2,8; 5,31).²⁵ Usto, prorok se ne susteže otvoreno govoriti i protiv kralja, tj. starješinstva društva (usp. Jr 1,18; 2,16; 4,9; 8,1; 13,13; 29,1). Prema ljestvici po kojoj rangira društveni stalež, jasno je da najveću odgovornost pridaje vlastodršcima za teško društveno-duhovno stanje u narodu (usp. Jr 4,9; 13,13), ali, poput proroka Izaije, najotvoreniji je u kritikama prema svećeničkom i proročkom staležu, koji je, kao posvetiteljsko i bodreno tijelo, jednostavno podbacilo u svojoj odgovornosti i poslanju (usp. Jr 4,9; 5,31), navlačeći na narod kaznu i propast (usp. Jr 8,2; 13,14). U istom kontekstu, i istim redom, i Tužaljke opisuju udes kralja, svećenika i proroka koji narod pogrešno vode, odvrću od Boga i krivo poučavaju (usp. Tuž 2,6.20), dok grijeh prorokâ pripisuje bezakonju svećenstva (usp. Tuž 4,13).²⁶

Prorok Ezekiel, kao član svećeničke obitelji i staleža (usp. Ez 1,3), na sebi svojstven način, reanimira svećeničku i proročku službu (usp. Ez 2,5). Ipak, kada govori o tvrdokornim ljudima, tada *implicite* uključuje sve tri strukture u narodu: onu koja ga predvodi, koja ga posvećuje i koja mu prenosi i tumači božansku poruku (usp. Ez 2,4). Kao i u proroka Jeremije tako i u Ezekielu gradacija hijerarhijske društvene ljestvice u jednini ide od nižega prema višemu (usp. Ez 7,26), dok se u množini redovito obara na bezbožne kraljeve i plemiće koji će poslije propasti ustupiti mjesto svećenicima (usp. Ez 43,7.9). Za razliku od Jeremije, prorok Ezekiel je u riječima puno blaži prema prorocima i svećenicima. Istina je, ne poriče Ezekiel, da su proroci ljudi bez objave, a svećenici

²³ I Nabukdnečarev plijen u ljudstvu pokazuje strukturu po kojoj su rangirani društveni slojevi u Jeruzalemu. Usp. Božo LUJIĆ, *Starozavjetni proroci*, 263.

²⁴ Usp. Adalbert REBIĆ, *Prorok čovjek Božji*, Zagreb, 1982., 110.

²⁵ Zbog toga prorok nagovara svećenike da ne slušaju službene proroke (usp. Jr 27,16; 28,1-11). Drugim riječima, svećenici koji bdiju nad Zakonom, svojom službom također bdiju i nad istinom proročke riječi koja je koherentna Zakonu (usp. Jr 29,26). S tom ovlašću svećenici i ušutkuju Jeremiju (usp. Jr 26,8), progone ga (usp. Jr 20,1) i osuđuju na smrt (usp. Jr 26,11). Međutim, sami svećenici čine prekršaj time što krivo tumače i opslužuju Zakon (usp. Jr 2,8; 5,31; 18,18) pa *ipso facto* krivo procjenjuju i proročke poruke. Usp. John A. THOMPSON, *The Book of Jeremiah*, Grand Rapids, 1980., 250-251; Božo LUJIĆ, *Starozavjetni proroci*, 266, bilj. 102; Gerald L. KEOWN – Pamela J. SCALISE – Thomas G. SMOTHERS, *Jeremiah 26-52*, Nashville, 2000., 26-27.

²⁶ Ono što Delitzsch zastupa, a većina bibličara podržava jest to da je u vrijeme Jeremije vlast s kralja prešla na plemstvo i najbogatiji sloj u Jeruzalemu, što dodatno prenosi težište na svećenike i proroke, tj. jedine dvije institucije koje su do sužanjstva ostale integralne u svojem poslanju i službi. Za sve to vidi: Carl F. KEIL – Franz DELITZSCH, *Keil and Delitzsch Commentary on the Old Testament* 8, Massachusetts, 2005., 408-409.

bez Zakona (usp. Ez 7,25-27).²⁷ Međutim, svećenici su favorizirani stalež koji, poslije spoznaje što je sveto, a što profano (usp. Ez 22,26) i poslije vlastitoga pročišćenja, jedini ponovno staju na najsvetije mjesto Božjeg hrama (usp. Ez 40,45; 42,13; 43,19; 44,15; 45,4; 46,2; 48,10).

Obnova sva tri staleža, uključujući pritom cijeli narod, događa se posredstvom obrezanja srca (usp. Jr 4,4; 9,25) ili pak razdiranja starog i prihvatanja novog srca (usp. Jl 2,13). Prorok Božji govori protiv onih koji prorokuju iz vlastitog srca (usp. Ez 13,2.9; 22,28), ali i protiv onih koji ih slušaju (usp. Ez 14,10). I jedni i drugi djeluju po krivo izgrađenome srcu (usp. Ez 22,26). Srce u proroka sugerira opće stanje koje se, poput otkućaja, prenosi s vladara na svećenika, sa svećenika na proroka, s proroka na narod (usp. Ez 21,7.15). Budući da je aktivno srce kralja, svećenika i proroka oslabilo, ono, kao takvo, slabo impulsira u cijelome korpusu naroda (usp. Ez 16,30). Tek u vremenu restauracije, tj. obnove izabranog naroda, kralj, svećenik i prorok steći će לב שמע – *leb šomēca*, »srce koje sluša«, tj. srce koje se usredotočuje na stabilne otkućaje i novi duh. To vrijeme prorok naziva *vremenom novoga srca* (usp. Ez 11,19).²⁸

Reanimacija starog ili pretvorba u novo srce naroda dio je poslijesužanjske proročke teologije. Narod sluša proroka i boji se Jahve (usp. Hag 1,12).²⁹ Onu ulogu koju je prorok imao prije sužanjstva, a koju je zanemario, oživljuje poslijesužanjska teologija koja tendenciozno usmjeruje svećeničku službu na vrh društvene ljestvice. Tim poduhvatom reanimiran je i Jahvin zakon, koji su čuvali i tumačili svećenici i koji se htio postaviti u središte narodnog života (usp. Hag 1,12; 2,2.4).³⁰ Čini se, pak, da poslijesužanjska društveno-vjerska obnova uvelike ovisi i o proročkoj ispravno prenijetoj božanskoj poruci (Zah 1,4),³¹ koja se prvo prima na svećenike (usp. Zah 3,1.8), koji su, opet, u izravnom doticaju s narodom (usp. Zah 6,13). Taj put prevage ponovno ima svećenstvo, koje je nad prorocima i učiteljima, a samim time i nad cijelim narodom (usp. Zah 6,11; Ezr 1,5; 3,2; 6,16.18; 8,24; 9,7).

Proročka biblijska literatura svojevrstan je katalog sukoba pojedinih proroka s formalnim društvenim slojevima (usp. Am 7,10-17; Iz 7,1-16; Jr 28; 36–44), ali i s cijelim narodom (usp. Jr 7; 26), pogotovo onima uglednijima i

²⁷ Usp. Daniel I. BLOCK, *The Book of Ezekiel: Chapters 1-24*, Michigan, 1994., 269.

²⁸ Obrezanje srca Jeremijin je termin protivljenja svakom ljudskom bezakonju, zlodjelu i opačini (usp. Jr 4,4; 9,25). Prorok Joel umjesto obrezanja govori o razdiranju srca kao slici odbacivanja staroga i prihvatanja novoga odnosa s Bogom (usp. Jl 2,13).

²⁹ Usp. Pieter A. VERHOEF, *The Book of Haggai and Malachi*, Grand Rapids, 1987., 80–81.

³⁰ Usp. Božo LUJIĆ, *Starozavjetni proroci*, 381.

³¹ Usp. *Isto*, 394.

istaknutijima u društvu.³² Dok kralj ima vlast, svećenik zakon, prorok čuva riječ, koja svojim kapacitetom ni izbliza ne odgovara kraljevskom i svećeničkom objektu.³³ Premda svojim ograničenim ovlastima i mogućnostima, prorok ne snosi toliku odgovornost koliko snose prve dvije narodne klase, ipak, čini se da je ujednačen i istinit proročki pravorijek jedini mogao poslužiti kao lijek oboljelim strukturama naroda (usp. Am 2,1; 3,7). Ali, umjesto da ga primijene na postojeće klase sami su ga odbijali (usp. Am 2,12; Mih 3,5), unoseći u narodni organizam ono što narodu ne koristi i ono što mu ne pomaže (usp. Sef 3,4).

4. Proročka uloga u mudrosnim knjigama: prorok – čovjek sjećanja na savez s Bogom

Mudrosna literatura, uključujući i Psalme kao biblijski molitveni korpus, sporadično se bavi proroštvom koje je u Izraelu predstavljeno kao pokret koji je narodu objavljivao Božje znakove i poruke (usp. Ps 74,1-9; 105,9-15). Mudraci su slični prorocima premda ne prorokuju u ime božanstva niti pjevaju njegove pohvale u liturgiji. Premda su dio izraelskog naroda, dijeleći istu vjeru, njihova nakana je drukčija.³⁴ Zbog toga se riječ נָבִיא – *nābīʾ*, »prorok«, uopće ne pojavljuje u ključnim mudrosnim knjigama Mudrih izreka, Joba i Koheleta.

U mudrosnoj biblijskoj književnosti proroštvo je dakle uzgredno. Dok prorok misli o ispunjenju budućega, mudrac drži da je Božji dar već dan čovjeku.³⁵ Međutim, u kasnijim mudrosnim spisima, proroci su često poistovječeni s narodom (usp. Mud 2,13; Ps 105,15) jer su poslani narodu (usp. Sir 36,15) i za narod (usp. Mud 11,1). U tom kontekstu, Ben Sirah opisuje proroke, od Jošue do Samuela (usp. Sir 46,1-12) i od Samuela do malih proroka (usp. Sir 46,13 – 49,10), kao nositelje narodnog sjećanja na savez sklopljen s Jahvom.³⁶ Bez obzira na to, glavno težište i mudračeve riječi svodi se na vladalački i posvetiteljski narodni sloj. Tako, Mudre izreke, u svojim ranijim poglavljima, vrlo pozitivno promatraju kralja (usp. Izr 10 – 20), dok se, u svo-

³² Vidi članak: Wilhelm WESSELS, Prophet versus Prophet, u: *Old Testament Essays*, 22 (2009) 3, 733–751.

³³ Usp. Notker FÜGLISTER, Für Jahwe begeistert – Kündler des Wortes. Geschichte und Struktur des Prophetismus in Israel, u: Josef SCHREINER (ur.), *Wort und Botschaft des Alten Testaments*, Würzburg, 1969., 133–157.

³⁴ Usp. Leo G. PERDUE, *Wisdom Literature: A Theological History*, Louisville, 2007., 31–34.

³⁵ Usp. Maurice GILBERT, *La Sapienza del cielo: Proverbi, Giobbe, Qohèlet, Siracide, Sapienza*, Cinisello Balsamo, 2005., 151.

³⁶ Usp. *Isto*, 203–204.

jemu kasnijem korpusu, negativno i vrlo kritički odnose prema njemu (usp. Izr 25 – 30). S druge strane, Knjiga o Jobu i Koheletova knjiga kritiziraju svećeničko tumačenje Zakona. U Joba je tako dovedena u pitanje dugotumačena zakonska normativa retribucije,³⁷ dok je u Koheleta teorija o šeolu dosegla zenit svoje krize.³⁸

Prorok je, dakle, i u mudroslovnome slučaju na dnu hijerarhijske ljestvice, tj. odmah uz narod, dok su kraljevi i svećenici na samome vrhu društvenoga kursora (usp. Ps 99,6; 110,4; Job 12,19; Sir 49,11). Kralja i svećenika karakterizira javno vodstvo i javni Zakon (usp. Ps 132,9; Izr 31; 1 Mak 4,42), a proroka očituje osobna pobožnost ili svetost (usp. Sir 46,15; Ps 132,16). Tako je s mudrosnom literaturom prorok potpuno marginaliziran i uklonjen iz javnoga života Izraela. Ono što ostaje i što još više jača jest svećenički stalež (usp. Sir 45,6-22; Izl 29,9). I obnova poslijesužanjskoga Jeruzalema usmjerena je zasluži isključivo svećeničkoga staleža (usp. Sir 49,11-50,24; Neh 2,11-4,17). To naprotiv i ne čudi jer je u vremenu Drugoga hrama, od 539. godine prije Krista do 70. godine poslije Krista, svećenik osovina izraelskoga društva (usp. Sir 7,29; 50,1.12; 1 Mak 3,51; 5,67; 7,33; 10,42; 11,23), koji ima ključnu ulogu i u novozavjetnoj biblijsko-teološkoj argumentaciji.

5. Uloga proroka u evanđeljima: prorok – pobožnik koji trpi

Prorok je samo jedna od triju, ali opet najniža, karakteristika Isusa Krista kao mesije. Konstruktivna imenica מְשִׁיחַ – *mešiah* u strogom smislu riječi odnosi se na trostruko pomazanje: kraljevsko (usp. 1 Sam 16,13), svećeničko (usp. Izl 28,41) i proročko (usp. 1 Kr 19,16). Dok Isusa narod smatra samo prorokom (usp. Mt 14,5; 16,14; 21,11.26; Mk 6,15) time ne samo da ga stavlja na najnižu kvalitativnu ljestvicu mesijanizma (usp. Mt 16,14), nego ga iz njega i izuzima. Međutim, Isus je prije svega kralj, tj. Spasitelj, sin Svevišnjega (usp. Lk 1,32; Mt 27,11; Iv 18,37), zatim svećenik koji krsti kao i Ivan, otpušta grijehe i prikazuje sama sebe kao žrtvu za narod (usp. Iv 1,33; 3,26; Mt 2,9; Mk 2,5; 1 Kor 11,24-25) pa tek onda nedužni trpeći prorok, koji je odbačen i od vlasti i od svećenstva (usp. Mt 13,57). Isus, isključivo kao prorok, ne ispunja Zakon i Proroke, nego tek kao trostruki pomazanik, tj. kralj, svećenik i prorok može reanimirati sve

³⁷ Usp. David J. A. CLINES, *Job 21-37*, Nashville, 2007., 908–926.

³⁸ Usp. Tremper LONGMAN III, *The Book of Ecclesiastes*, Grand Rapids, 1998., 61; Nosson SCHERMAN, *Eternity and Futility*, u: Meir ZLOTOWITZ – Nosson SCHERMAN (ur.), *Koheles – Ecclesiastes. A New Translation with a Commentary Anthologized from Talmudic, Midrashic and Rabbinic sources*, New York, 2010., 14–16.

ono što je zamrlo u upraviteljskom, posvetiteljskom i navjestiteljskom povijesno spasenjskom planu (usp. Mt 7,12).³⁹

Novozavjetni koncept promatra proroka ponajviše u svjetlu netrpeljivosti, progona i patnje (usp. Lk 4,24; 6,23; 11,50; 13,33). Zbog toga, dok poslijesužanjska mudrosna literatura gleda neutralno na proročku kvalitativnu karakteristiku, evanđelja ga gledaju više negativistički, a narod koji je u poslijesužanjskoj biblijskoj korespondenciji okarakteriziran epitetom proročkih sinova (usp. Tob 4,12), u evanđeljima je stigmatiziran kao ubojica proroka (usp. Mt 23,30.31; Lk 6,23; 11,50). Ta oprečna karakteristika je itekako važna za novozavjetnu teologiju jer je po njoj sve ono što se dogodilo izabranome narodu rezultat neposlušna i otpadništva, pri čemu je najveću cijenu platio upravo prorok (usp. Mt 23,30).⁴⁰ Unatoč toj okrutnoj sudbini proroka, evanđelja referiraju i na ispunjenost proročkih obećanja koja, u svojoj konačnici bez obzira na narodnu raspoloživost, redom imaju pozitivan ishod (usp. Mt 1,22; 2,5.15.17; 3,3; 4,14; 8,17; 12,17; 21,4; 27,9; Mk 1,2; Lk 18,31).

Dok su svećenici i dalje okarakterizirani kao oni koji su striktno vezani uz Zakon (usp. Mt 5,17; 12,5; Mk 1,44; Lk 5,14; Lk 17,14), proroci su oni po kojima se sva zapisana obećanja ispunjavaju (usp. Mt 5,17).⁴¹ Uvriježeni naziv za novozavjetnog proroka je προφήτης – *profētēs* (usp. Mt 7,22; 11,9; 12,39; 13,57), što odgovara hebrejskoj imenici נָבִי – *nābî*. Za svećenika se pak, uz onaj klasični ἱερεὺς – *hiereús*, evanđelja služe i alternativnim terminom δίκαιος – *díkaios*, što bi odgovaralo hebrejskoj riječi צַדִּיק – *cadîq*, »pravednik« (usp. Mt 10,41; 13,17; 23,29; za svećenika pravednika vidi Zahariju u Lk 1,5-6 i Šimuna u Lk 2,25),⁴² a tiče se naslova koji evanđelja promatraju iz perspektive Božjega zakona.⁴³ Evanđelja, dakle, i dalje pridaju veliku važnost svećeničkome staležu koji se, kao i u slučaju starozavjetnih proroka, suprotstavlja Isusu (usp. Mt 21; 26; Mk 15; Lk 20; 23; Iv 19).

Narod Isusa drži prorokom (usp. Mt 14,5; 16,14; 21,11.26; Mk 6,15). Međutim, ako Isus Ivana Krstitelja naziva nadprorokom (usp. Mt 11,9), tada

³⁹ Upravo je zbog toga evanđelistu Mateju bilo važno staviti Kristov kraljevski mesijanzam na sam početak evanđelja, dok Poslanica Hebrejima naširoko opisuje njegovu samozrtvu ne kao onaj klasični aronovski svećenički prinos, nego kao onaj univerzalni melkisedekovski (usp. Heb 7) po kojemu je Isus trajni i vječni svećenik (usp. Heb 10,14).

⁴⁰ Usp. Richard T. FRANCE, *The Gospel of Matthew*, Grand Rapids, 2007., 876.

⁴¹ Usp. David L. TURNER, *Matthew*, Grand Rapids, 2007., 283–284.

⁴² I Psalmi više navode pravednika u kontekstu svećenika (usp. Ps 1; 5; 14; 32 – 33; 55; 58; 64; 68 – 69; 72; 75; 92; 97; 112; 118; 125) negoli u opisu proroka (usp. Ps 11; 31; 34; 94; 140 – 141).

⁴³ Uz ovu postoje i druge paralele koje primjećuje Marshall i Schrenk: Lk 2,25 i Dj 10,22; Mt 23,35 i 2 Pt 2,7; Mt 13,17 i Mt 23,35. Za to vidi: Darell L. BOCK, *Luke 1:1-9:50*, Grand Rapids, 1994., 77.

se očito on sam ne smatra isključivo prorokom u klasičnom i potpunom smislu te riječi. Proroci su oni koji narod vraćaju Bogu (usp. 1 Kr 17,9; Iz 6,9; Jr 35,13). Ivan Krstitelj pokazuje Boga s aklamacijom »Evo Jaganjca« (Iv 1,29), a Isus odgovara »Ja jesam« (Iv 8, 52.58; 11,25.26). Ipak, kada govori o proroštvu, Isus se usredotočuje na određenoga proroka, tj. Jonu, koji naviješta spasenje ili propast (usp. Jon 3,4). Ali, Isus nije prorok koji samo proriče oprostjenje i sud, on ga autoritativno i ostvaruje (usp. Lk 7,39.47).⁴⁴

Proroštvo u evanđeljima je, dakle, strogo utkano u naslov pomazanik, tj. mesija, koji ima univerzalnu kraljevsku, svećeničku i proročku vlast, u kojoj je, poput trosložne riječi, druga bez prve nemoguća, prva bez druge nejasna, a treća, bez prve i druge, besmislena.

6. Proroštvo u Djelima apostolskim i poslanicama: prorok – povlašteni Kristov svjedok

Proročka služba u Djelima apostolskim i poslanicama konceptualno je drukčija od one u evanđeljima. U svojim počecima Crkva razlikuje dvije ključne službe: apostolsku, koju je utemeljio sam Krist i proročku, koju vodi Duh Sveti (usp. 1 Kor 12,28; 14,37; Ef 2,20; 4,11). Te dvije crkvene jedinice, dok djeluju pod istim utjecajem Duha (usp. Ef 3,5), ujedno tvore i stožer Učiteljstva (usp. Dj 13,1; LG 31). Proročka služba u prvoj Crkvi bila je, dakle, imperativna i ekskluzivna (usp. Dj 3,23; 1 Kor 12,28; 14,37). Ne slušati proroka značilo je ne slušati apostole, tj. Duha kojega Otac šalje u Kristovo ime (usp. Iv 14,26), a to je opet značilo nužno isključenje iz zajednice, odnosno naroda Božjega (usp. Rim 11,3; 1 Sol 2,15).

Prorok je taj koji, prije svega, ispravno tumači apostolsku poruku koja je jedna (usp. Gal 1,8), a onda govori i nadahnuto (usp. Tit 1,2) pa na isti način i prenosi poruku koja vidljivo djeluje na zajednicu (usp. 1 Kor 14,31). Prorok je, slijedeći apostole, uzor vjerniku jer dok prima, njeguje i prenosi poruku, strpljiv je s grešnicima i podnosi mnoge kušnje (usp. Jak 5,10).

⁴⁴ Znakovita je Zaharijina molitva (usp. Lk 1,68-79), u koju svećenik poput arbitra (usp. Lk 1,5) unosi proročki vid poslanja u Novome zavjetu. Prorok je onaj po čijim ustima dolazi Božje obećanje za sav narod (usp. Lk 1,70); po proroku je obećano spasenje i otkupljenje (usp. Lk 1,71) i prorok je taj koji priziva na obnovu Saveza (usp. Lk 1,72). Navedena proročka uloga odgovara onoj starozavjetnoj, ali i bitno razlučuje službu proroka od Mesije (usp. Lk 24,19; Iv 6,14; 7,52; 9,17), jer prorok nije Mlado sunce s visine (usp. Lk 1,78), a pogotovo ne onaj koji nadilazi šeolsku tminu i uspostavlja univerzalni mir (usp. Lk 1,79).

U Djelima apostolskim i poslanicama prorok ponovno dobiva svoje izvorno značenje, koje sadržajno odgovara starozavjetnome, pogotovo onome početnome pentateuskom, da prorok participira na poglavariskome i posvetiteljskome autoritetu. Ipak, gledajući strukturalno, proroštvo je ponovno podložno apostolskom autoritetu koji prije svega drži upraviteljsku i posvetiteljsku vlast (usp. Dj 13,1; 1 Kor 12,28; Gal 1,8). Kao što se tijekom povijesti spase-nja najviše očitovalo u kriznim trenucima, tako se i u Crkvi najviše isticao u vremenu njezina progona i neprihvatanja. U tom smislu, prorok je u Djelima apostolskim i poslanicama podupiratelj apostolstva. Prva Crkva nigdje izrijekom ne naziva Isusa prorokom. Naprotiv, karakteristično ga razlučuje od te službe (usp. 1 Sol 2,15). Isus je prije svega ἀκρογωνιαίος – *akrogōniaios*, »zaglavni kamen« apostolâ i prorokâ (usp. Ef 2,20), kojega apostoli navješćuju, a proroci tumače. Isus je χριστός – *hristós*, »pomazanik«, koji ponovno u sebi uključuje trostruki naslov: kraljevski (usp. 1 Sam 12,5; 16,6; 24,7; 2 Sam 1,16; 23,1; Ps 2,2; 89,39; 132,10; Hab 3,13; Otk 11,15), svećenički (usp. Zah 4,14; Heb 5,6; 7,1.3.11.15.17.20.21.23) i proročki (usp. 1 Kr 19,16; Dj 3,18; 15,16). Isus je i δίκαιος – *díkaios*, »pravednik«, što opet, iz novozavjetne perspektive, najviše odgovara svećeničkoj službi u smislu ispunjenja Božjega zakona (usp. Mt 10,41; Lk 2,25; Heb 7), ali i onoj proročkoj, tj. svjedočkoj (usp. Dj 7,52) koja je zacijelo nekada bila i kraljevska (usp. Ps 16,10; 64,11; Sir 47,2-11). Konačno, Isus je κύριος – *kýrios*, »Gospodin« i σωτήρ – *sōtēr*, »Spasitelj« (2 Pt 3,2) po kojemu se svi prijašnji naslovi upotpunjuju i u konačnici ostvaruju.

Proroštvo u Djelima i poslanicama je, dakle, služba po kojoj netko navješća apostolsku riječ (usp. Dj 10,43; 13,27; Ef 3,5) te je primjereno i nadahnuto tumači (usp. Dj 15,32; 1 Kor 14,37). To nije zajednica u svojoj generičnosti, a pogotovo ne samo ona laička.⁴⁵ Proroštvo je karizma izabranih pojedinaca koji, ponajčešće u kritičnim trenucima i okolnostima Crkve, nukani Duhom Svetim, aktualiziraju i tumače riječ Božju. Prorok je apsolutno podložan apostolu, i u nauku i u tumačenju (usp. Gal 1,8). Tek u širem kontekstu, Božji narod bi se mogao razumjeti i kao apostolski i kao proročki: apostolski, ukoliko sluša apostole koji navješćuju što su vidjeli i čuli, a proročki, ukoliko prihvaća ono što proroci tumače (usp. Dj 3,25; 21,10; 28,25; 1 Kor 14). Ako božanska riječ, obznanjena po apostolima i posadašnjena te rastumačena po prorocima nije prihvaćena, samim tim se pojedinac ili zajednica isključuju iz krvotoka naroda Božjeg (usp. Rim 11,3; 1 Sol 2,15) pri čemu snose i posljedice (usp. Dj 3,23), jer Božja riječ je živa i djelotvorna (usp. Heb 4,12) predana

⁴⁵ Usp. Tomislav IVANČIĆ, Uloga laika u Crkvi prema II. vaticanskom saboru, u: *Crkva u svijetu*, 13 (1978.) 1, 7–18; ovdje 17.

apostolima koju tumače proroci (usp. 1 Kor 14,37), ali i evanđelisti, pastiri i učitelji (usp. Ef 4,11).

Zaključak

Glavni naglasak, odgovornost i uloga u cijeloj biblijskoj korespondenciji leži na vlastodršcu i posvetitelju naroda. O tim dvjema silnicama ponajprije ovisi odnos Bog – narod, vodstvo – poslušnost, savjest – čudoređe i sve što s time ide. Proročka se služba u Svetome pismu vlada prema silnicama intenziteta kraljevske i svećeničke moći. Kada su te dvije poluge društva stabilne i jake, proročka uloga u narodu je neznatna. Međutim, kada te dvije nosive strukture podbace ili upadnu u funkcionalnu krizu, proročka služba naglo dobiva na svojem značaju. Tako, osim kriznih povijesnih trenutaka koji su se odvijali u Egiptu (usp. Post 12 i 20; Izl 5 – 7; Br 11 – 12), neizbježna pogibao naroda od Midjanaca, u Sucima 6, probudila je proroka. I strah od Filistejaca učinio je Samuela prorokom (usp. 1 Sam 7; Sir 46,13). Kriza s Moabom, Damaskom, Edomom, Asirijom razgorijela je između ostaloga Izaijina proroštva. Bezizlazno stanje pred Babiloncima plasiralo je Jeremijino proroštvo itd. Proroštvo, dakle, nije alternativa kraljevstvu i svećenstvu, nego reakcija na oskudno djelovanje tih dviju institucija. Proroci ne pripadaju glavnim organima narodnog organizma, nego su više reakcija, tj. »antitijela« organizma Božjeg naroda, koja se bude i aktiviraju u slučajevima velikih upala ključnih organa jednoga organizma. Te upale nazivamo krize izabranog naroda o kojima je ovisila aktivnost i djelovanje proročke službe tijekom biblijske povijesti spasenja.

Gornja građa pokazala je svu varijabilnost proročke službe koja se tijekom povijesti spasenja pokazala vrlo gipkom i promjenjivom, koja se dizala i padala, palila i gasila. U tom kontekstu proročku ulogu u biblijskoj korespondenciji gledamo hijastički:

a) Petoknjižje	– Prorok –	nositelj petočlanoga privilegija
b) Povijesne knjige	– Prorok –	idealni pobožnik koji trpi
c) Proročke knjige	– Prorok –	oporbenjak institucija
c') Mudrosne knjige	– Prorok –	čovjek margina društva
b') Evanđelja	– Prorok –	idealni pobožnik koji trpi
a') Djela i Poslanice	– Prorok –	privilegirani svjedok Kristov

Iz hijastičke strukture uočljivo je da je proročka uloga bila idealna u početnim i završnim knjigama Biblije. Dok je u Petoknjižju, Djelima apostol-

skim i poslanicama prorok privilegirani član zajednice (usp. a, a'), u poviješnim knjigama i evanđeljima predstavljen je kao idealni pobožnik koji, zbog svoje konzistentnosti u vjernost Božjoj riječi, trpi od te iste zajednice (usp. b, b'). Ipak, središnji hijastički elementi (c, c') najrealnije pokazuju stvarno stanje i mjesto proroka u cjelokupnoj biblijskoj korespondenciji. Prorok je prije svega oporbenjak glavnih institucija u društvu koje ga, zbog naglašene kritike, sklanjaju na same margine društvenog i vjerskog života izabrane zajednice.

I kralj i svećenik mogli su biti prorok, ali sam prorok nikada se nije mogao prometnuti u svećenika, a još manje u kralja. Isto tako, apostol se mogao nazvati prorokom, ali se samo prorok nikada nije mogao nasloviti apostolom. Proroštvo je podanička služba i pojavljivala bi se redovito onda kada beznađe zavlada u narodu. Na tragu deuteronomističke teologije, proroci najavljuju konačno uništenje poslije kojega slijedi i konačna obnova. To »konačno« pro-ročki je termin i dijelimo ga na eshatološki i apokaliptički odvojak. Apokaliptika bi najjednostavnije značila odvijanje posljednjih događaja koji su običnome oku nevidljivi, tj. koji su u onostranosti, pa se zbog toga i događaju u vizijama. Drugim riječima, prorok apokaliptičar promatra buduću stvarnost iz ptičje perspektive jer se isključivo kroz snoviđenja udaljuje od motrišta i kao pasivni promatrač nema nikakva utjecaja na događaje koji se pred njim odvijaju.⁴⁶ Međutim, eshatologija je ispunjenje posljednjih događaja koji su čovjeku itekako vidljivi i prepoznatljivi jer se događaju pred njim. Prorok eshatolog promatra svijet izbliza, sve vidi i doživljava na vlastitoj koži jer ga se sve to kao čovjeka itekako tiče (usp. Iz 60 – 61; 65; Zah 14; Mt 24 – 25; 2 Kor 5; 1 Sol 4).

⁴⁶ Dvije tipično apokaliptičke knjige u kojima se ogleda proročka poruka jesu Knjiga o Danielu i Knjiga Otkrivenja. Dok Danielova knjiga promatra mojsijevsku ulogu kao bitno proročku po kojoj je Jahve dao svoj zakon narodu i po kojoj ga tumači (usp. Dn 9,10), Knjiga Otkrivenja promatra proroka u svjetlu ispunjenja božanskih tajni, a ne zakona (usp. Otk 10,7). I dok prorok Daniel komunicira sa svjetovnim (usp. kralj Nabukdnekar u Dn 2; 7), pisac Otkrivenja drastično se suprotstavlja svijetu i odbija ga od sebe (usp. Otk 11,3.5). I prorok Daniel i pisac Otkrivenja, apstrahirajući od svijeta suprotstavljaju mu božansku namisao koju svijet ne spoznajući *a priori* odbija (usp. Dn 9; Otk 11,3.5). Upravo ta nesuradnja sa svijetom uzdiže proroka iznad svjetovnoga u božanski realitet (usp. Otk 11,6), ali sudbonosno ga vraća u smrtnički (usp. Otk 11,7). Ipak, svako suprotstavljanje proroku, izravno je protivljenje Bogu (usp. Dn 9,6; Otk 11,13.18). Kazna za neposluš proročkoj riječi neizbježna je (usp. Otk 16,6). Prorok hita obećanom ispunjenju (usp. Dn 9,24), a osudom svojih protivnika rehabilitira svoje izjave (usp. Otk 18,20) jer je Bog njegov nadahnitelj (usp. Otk 22,6), a on čuvar njegovih obećanja (usp. Otk 22,9). Usp. John L. McKENZIE, *Aspects of Old Testament Thought*, u: Raymond. E. BROWN – Joseph A. FITZMYER – Roland E. MURPHY (ur.), *Jerome Biblical Commentary*, New Jersey, 1968., 765; Robert J. M. GURNEY – John E. GOLDINGAY – Gordon J. WENHAM, *Approaching Daniel: Three Studies*, u: *Themelios*, 2 (1977.) 2, 55; James BARR, *Jewish Apocalyptic in Recent Scholarly Study*, u: *Bulletin of the John Rylands Library*, 58 (1975. – 1976.) 1, 9–35.

Proročka apokaliptika i eshatologija ne bave se dakle sadašnošću, ali ima netko u Bibliji tko se bavi isključivo i tim vremenom, a u sličnosti je s proroštvom. To je biblijski mudrac. Dok prorok redovito najavljuje nešto u budućnosti, mudrac to drži u sadašnjosti, i u tome je najvažnija razlika između proročke i mudroslovne literature Svetoga pisma. I dok prorok tvrdi da govori u Jahvino ime, mudrac govori na vlastitu inicijativu. Bez obzira na to, i jedan i drugi vrlo su slični jer su obojica inferiorni naspram kraljevske i svećeničke i apostolske vlasti, i osim moralnog i intelektualnog autoriteta oni nemaju drugoga autoriteta. Prorok i mudrac su, dakle, najkompatibilnije službe Svetoga pisma jer se obje bave isključivo ljudskim srcem. Prvi ga promatra kroz duh i vjeru, a drugi kroz intelekt i vještine. Dok su mudraci bili pozvani govoriti mudrim srcima, proroci su ti koji su se obraćali »uganulim ljudskim srcima«, ali opet ne kao službeni njegovatelji, liječnici i iscjelitelji, jer su to bili svećenici, nego više kao narodni travari i vidari.⁴⁷ I baš kao i u travarskoj praksi tako i u onoj proročkoj jedan od vodećih problema bio je taj što se nikada unaprijed nije znalo hoće li lijek djelovati i kada jer, opet, nije riječ o opciji, nego više o reakciji, ne o naređivanju nego o nagovaranju, uvjeravanju, tj. utjesi da i za vrlo bolestan organizam ima lijeka.

Abstract

THE BIBLICAL UNDERSTANDING OF THE ROLE OF THE PROPHET: THE PRIMACY OF KINGLY AND PRIESTLY OFFICE IN RELATION TO THE PROPHETIC OFFICE

Dubravko TURALIJA

Faculty of Catholic Theology, University of Sarajevo
Josipa Stadlera 5, BiH – 71 000 Sarajevo
dubravkoturalija@hotmail.it

One gets an impression, although this is not confirmed in practice, that the prophetic dimension is seen in the Church like dr. Seuss's fictional »thing-a-ma-jigger«, according to which everything unreal can turn into real and everything little and insignificant can become big and significant. Prophecy is, however, very low on the hierarchical scale of social structures in biblical times and, as such, it is limited in its power and

⁴⁷ Usp. Dubravko TURALIJA, Pokušaj novoga pristupa biblijskome srcu kao jedinog ljudskoj bateriji, u: *Vrhbosnensia*, 2 (2018.) 2, 281–303.

possibilities. The New Testament confirms this view, while structuring it additionally in its late phase. The key role in the social context of the biblical world belonged to the administrative and sanctifying power of the people. The present and the future of the national being depended on these two levers. Only in moments of crisis, i.e., when one of these two levers failed, there was a need for prophetic office, although its status was not sufficiently high to allow it to serve as a measure of harmony of ruling consciousness, while its authority and intensity were not nearly enough to change the national mood. Prophecy was, as a religious biblical movement, very adaptable, while having a tendency to dislocate the bearer of the five-member privilege (propositional, prerogative, deterministic, functional, and result-oriented), characteristic for the Pentateuch, Acts of Apostles, and Epistles. It was dislocated by prophecy in favour of its central topic – the human being on the margins of society, who is trying to correct it by standing in opposition – brought about through the image of the ideal righteous person who suffers (Historical book and the Gospels). Prophecy is, therefore, in the global biblical perspective, a reaction to inefficiency of the main hierarchical structures of God's people. It is true that as a »crisis headquarters« it offered solutions that call to radical conversion to God, not by force or as an imperative, but rather in the form of incentive, guidance and without being pushy.

Keywords: hierarchy, king, crisis, patriarch, prophet, priest.